

Платежен баланс

„Няма нация, разорена от търговия“

Бенджамин Франклин

Платежният баланс е постоянен източник на неразбирателство и объркване. И въпреки това той не е нищо друго освен просто счетоводно отчитане на международни парични потоци. Нещо повече, търговията между две страни е същата като търговията между двама души. Разгледано в такава светлина, тълкуването на външните парични потоци не е по-различно от тълкуването на коя да е икономическа сделка.

СЧЕТОВОДНИ СТАНДАРТИ

Сметките на платежния баланс отчитат финансови потоци за определен период, обикновено за една година. Финансовите потоци, влизащи в страната (като приходите от износ или при инвестиране от чужденци на фондовата борса), се разглеждат като кредит или положително счетоводно записване. Паричните потоци, излизащи от страната (като плащания за внос или покупката на акции на чужди фондови борси), са дебит или отрицателно счетоводно записване. Когато чужденец инвестира в страната (придобива собственост), се влива капиталов поток, който е кредитно счетоводно записване. Обратно, добиването на собственост в друга страна е дебит или отрицателно счетоводно записване.

Дебити равни на кредити. Сметките представляват двойно записване, т.е. всяка транзакция се записва два пъти. Например износът на стоки включва получаването на пари (кредит), което е задължение за друга страна (дебит). По определение, платежният баланс трябва да се изравнява. Дебитите трябва да са равни на кредитите.

Текущ равен на капиталов. Едната страна на всяка транзакция се разглежда като текущ паричен поток (като получаване на плащането от износ). Другата е капиталов паричен поток (като придобиването на право върху задължение на другата страна). Математически, текущите потоци трябва да са равни точно на капиталовите.

Баланси

Сметките се натрупват за периоди. Балансите трябва да се изравняват за всеки период. Това, което следва отразява методологията на МВФ в петото издание на Наръчник за платежния баланс. Към края на двадесети век повечето държави приеха новите международни стандарти.

Нетен износ на стоки (износът на стоки минус вноса на стоки)

- = на баланса от „видимата“ или стокова търговия
- + нетен износ на услуги (като транспорт и застраховки)
- = търговския баланс на стоки и услуги
- + нетните наеми, лихвите, печалбите и дивидентите (НЛПД)
- + нетните текущи преводи (плащанията на международна помощ и преводите за заплатите на работниците)
- = баланса на текущата сметка (всички следващи записвания формират капиталовата и финансова сметка)
- + нетните преки инвестиции (като строежа на фабрика в чужбина)
- + други нетни инвестиции (като портфейлни инвестиции на чужди капиталови пазари)
- + нетни финансови деривати
- + други инвестиции (търговски кредити, заеми, парични средства и депозити)
- + резервни активи (промени в официалните резерви)
- = основния баланс
- + нетни грешки и пропуски
- = нула

По този начин, текущата сметка обхваща търговията със стоки и услуги, приходите и преводите. Нещата, които нямат стокова форма, са известни като „невидими“. Всички други потоци са отчитат в капиталовата и финансовата сметка. Капиталовата част на сметката включва капиталови трансфери като опрощаване на дълг и придобиването и/или освобождаването от непроизводствени, нефинансови активи като патенти. Финансовата част включва преки, портфейлни и други инвестиции.

Балансиращо перо

На практика е невъзможно да се обхванат всички потоци: „невидимата“ търговия е трудна за проследяване, някои спекулативни потоци остават необхванати и с някои транзакции се избягват данъци. Понякога и във видимата търговия има пропуски. В края на 80-те години британските митници откриват 1.5 милиарда лири от внос на самолети, които са незабелязани до тогава. В допълнение платежният баланс се изготвя за определени периоди, като календарни години. Закъсненията означават, че половината от транзакцията може да не се отчете в същия период като другата половина.

За да обхванат времевите различия или неопределените пера, правителствените статистики са принудени да изравняват сметките с остатъчни или балансиращи пера или статистически разминавания, показвани като нетни грешки и пропуски.

Тълкуване. Всяка страна има разминавания като на Великобритания са между най-големите. През 2000 г сметките показват дефицит по текущата сметка от 19.2 млрд. лири и излишък по капиталовата и финансовата сметка от 15.8 млрд. лири, което означава грешки и пропуски в размер на 3.4 млрд. лири.

Като се събират данните от международната търговия излиза, че световният внос превишава световния износ с до около 100 млрд долара годишно. Освен че е абсурдно, това затруднява тълкуването на данните от платежния баланс. Това, което значи е, че много страни имат по-малки дефицити по текущата сметка или по-големи излишъци, отколкото си мислят, или че дори имат излишъци вместо дефицити.

Дефицити и излишъци

Платежният баланс трябва да е изравнен. Когато се говори за дефицит или излишък по платежния баланс, се има предвид едната страна на сметките.

Вниманието преди се фокусираше върху баланса по текущата сметка, но капиталовите потоци са все по-важни, след като много индустриални страни отслабиха валутния контрол и други бариери за световните капиталови потоци през 80-те години. Преките чужди инвестиции се увеличават повече от три пъти за периода 1990 – 2000 г.

Балансът, за който трябва да внимаваме. Резервите отразяват неравновесия в икономиката. Големи неравновесия биха довели до промени в обменния курс. Големи отрицателни грешки и пропуски могат да показват бягство на капитала или неотчетено движение на капитала навън, за да се избегне валутният контрол. Големи позитивни разминавания могат да означават приходи от незаконни дейности.

Счетоводни уловки в платежния баланс

Данните от платежния баланс трябва да се тълкуват с внимание. За кратка илюстрация разгледайте следния случай. Компания взема назаем 500 долара в чужда валута от местна банка (която на свой ред заема парите от чужбина) и инвестира парите в чужбина в сделка, която носи печалба от 1750 долара, от които само 750 долара се репатрират.

Ако сметките на платежния баланс се водят съгласно препоръките на МВФ и ако всички транзакции се представят, счетоводните записи ще бъдат следните:

	\$
Текуща сметка	
Приход: печалби от чужбина	1750
Капиталова сметка	
Частни инвестиции в чужбина	–1500
от които:	
Финансирани със заем	–500

Непреведена печалба	-1000
Чуждестранен заем на банката	+500
Промяна на резервите (- = допълнения)	-750

На пръв поглед сметките предполагат, че е имало инвестиционен поток навън за 1500 долара. Но въпреки това нетното валутно движение е паричен поток навътре, представляващ печалба от 750 долара.

Анализът на платежния баланс изисква внимателен преглед на всички счетоводни записи и добро въображение. Не се подвеждайте от промяната в резервите, където отрицателното счетоводно записване показва увеличение на правителствения резерв от чужда валута.

Публикувани данни

Практиката на различните национални статистики е различна, но като правило правителствата дават два вида данни, свързани с външните потоци.

- Външнотърговска статистика (ВТС), която измерва вноса и износа на стоки и услуги.
- Платежен баланс (ПБ), който отчита всички валутни потоци, пресичащи границата, включително капиталови движения, като ударението е върху транзакциите, а не върху физическото движение.

Освен че сметките на платежния баланс имат по-широк обхват, главната разлика е, че сметките на ПБ изключват стоки, пресичащи границата, при които няма промяна на собствеността, но включват промяната на собственост, която става в чужбина (като кораби, построени и доставени в чужбина).

В допълнение, външнотърговската статистика обикновено отчита стойността на търговията от мястото на митническото освобождаване, измервайки износа при FOB (free on board – франко борда, уговорено пристанище) условия и вноса при CIF (cost, insurance and freight – стойност, застраховка и навло до уговорено пристанище) условия. За целите на ВТС застраховката и нав-

лото се отделят и вносът се показва като FOB. Транспортът и застраховката се разглеждат като внос на услуги, ако плащанията са направени към чужди компании; в другия случай те са вътрешни преводи и се изключват от сметките.

Използване на данните на ВТС. Обикновено данните на ВТС са достъпни и са предпочитани за изследване на въздействието на вноса върху вътрешната активност. Те обикновено показват вноса при CIF условия, което дава цената на мястото на пристигането и е пряко съпоставима с цената на стоките, произведени от дадената страна.

Използване на данните на ПБ. Данните от ПБ трябва да се използват за анализ на външната търговия в съотношение към БВП. Вносът и износът на стоки и услуги на основата на ВТС съвпада с данните в БВП. Сборът на наемите, лихвите, печалбите и дивидентите плюс нетните текущи преводи се показва като „нетен приход от чужбина“ в сметките на националната статистика (вж. разликата между БВП и БНП).

Други данни. Кратките описания в тази част трябва да се четат заедно с описанията за обменните курсове (Глава 11). Единичните стойности (цени) на вноса и износа са включени с други ценови индикатори в Глава 10.

ВНОС НА СТОКИ И УСЛУГИ

Измерва:	Покупките от чужбина
Значение:	Вносът увеличава благосъстоянието, но може да измести вътрешното производство и да източи финансови ресурси
Представя се:	Стойности и обеми в парична и индексна форма
Акцентира на:	Растеж; общо като отношение към износа (вж. търговския баланс) и като процент от БВП
За сравнение:	Средният растеж на обема на вноса на стоки и услуги в страните от ОИСР е

4.9% годишно през 80-те и 6.3% за периода 1990-98 година
Обявява се: Месечно, поне с месец закъснение.

Преглед

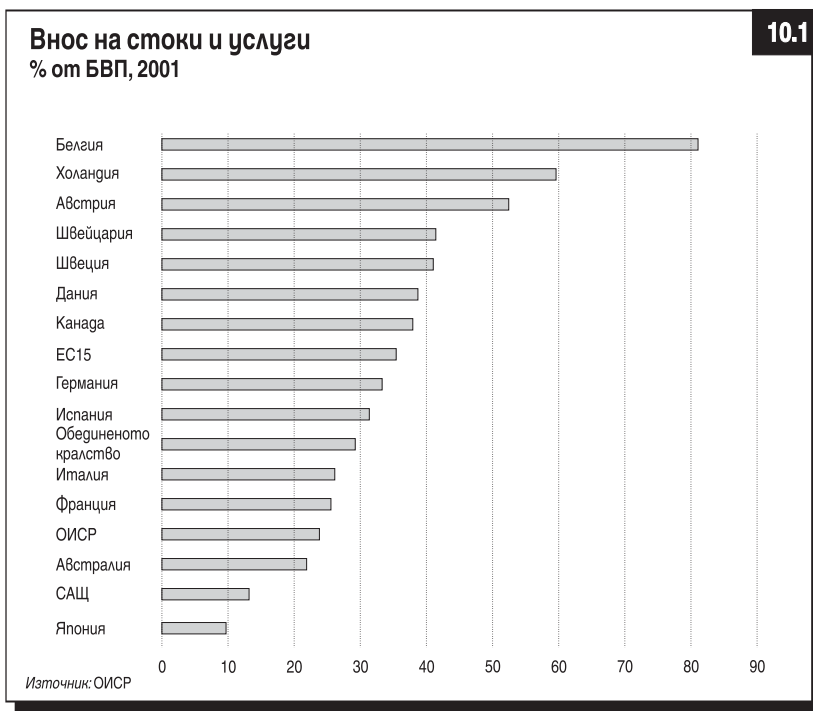
Една страна внася стоки и услуги, защото не може да ги произведе или съществува сравнително предимство при купуването им от чужбина. Някои анализатори се притесняват, че всеки внос източва национални ресурси, но това е все едно да казваш, че не трябва да се купува от съсед, който произвежда нещо по-добре или по-евтино от вас. Разбира се може да се купува само докато може да се финансира покупката от доходи, спестявания или заеми срещу бъдеща продукция.

Стоки и услуги. Стоковият или видимият внос се отнася за физическите стоки. Вносът на услуги е заплащането на чужденци за „невидимости“ като превоз, пътуване и туризъм; финансови услуги, включващи застраховки, банково дело, търговия със суровини и брокерски услуги; както и други дейности като реклама, образование, здравеопазване, комисиони и авторски права.

На практика много страни изнасят приоритетно данните от видимата търговия, защото те са сред най-сигурните и най-бързо достъпните данни, свързани с външните потоци. Дори и при тези данни има известно забавяне, често се ревизират с получаването на повече информация и нерядко се допускат грешки или пропуски. Данните за невидимата търговия се събират трудно, не са толкова сигурни и се публикуват само на тримесечия от някои страни.

Стойност и обем. Промените в стойността на вноса отразяват промените в другите страни, обменните курсове и техните количества (обемите). Реалните обменни курсове са полезни при идентифицирането на ценовите и валутни ефекти. Обемът на вноса показва „реалните промени“, а стойността дава общото положение на платежния баланс.

Циклични вариации. Обемите на вноса обикновено имат циклично движение. По принцип те се увеличават, когато вът-



решното търсене е високо. Поради това вносът може да се разглежда като предпазен клапан, който компенсира инфлационния натиск и се появява, когато местните фирми работят с близък до пълния си капацитет.

Връзка с износа. Вносът също така е свързан с износа. Увеличението на износа увеличава БВП, защото стоките, продадени в чужбина, са част от националното производство. С повишаването на БВП, търсенето на местни и вносни стоки също се повишава.

Степен на проникване на вноса. Вносът на стоки и услуги като процент от БВП (или от общото крайно търсене) показва степента на зависимост от вноса; колкото по-висока е неговата стойност, в толкова по-голяма степен той измества вътрешното производство и толкова по-зависима става икономиката от промените във вносните цени. Внезапно увеличаване на вноса може

да означава, че местните компании работят при пълен капацитет и въпреки това не могат да отговорят на увеличеното търсене.

Състав и източници на вноса

Състав. Висок обем на внос на полуфабрикати и капиталови стоки по принцип е добър, когато те се използват за производство на други стоки или за да създадат доход от услуги. Това добавя стойност към БВП и вероятно допринася за бъдещ растеж на износа. Например, когато дадена страна купува самолет от чужбина, това се отчита като внос. В следващите години той ще се ползва за превоз на пътници и ще генерира печалби, които ще са невидими приходи от износ.

Забележете, че производството намалява в краткосрочен план, когато вносет замества местно обработените или произведени стоки. Развиващите се страни все повече изнасят полуфабрикати (като платове и рафинирани петролни продукти) вместо суровини (памук и нерафиниран петрол), а индустриалните страни внасят повече полуфабрикати и по-малко суровини.

Увеличаването в обема на вноса на потребителски стоки е ясен сигнал за потребителско търсене. Това означава, че местните производители не могат да посрещнат исканата цена, качество или количество.

Гъвкавост. Когато се разглежда развиваща се страна, важно е да се провери гъвкавостта на вноса, т.е. степента, до която има възможност стоки, които не са от първа необходимост, да не се внасят в трудни за платежния баланс времена. Ако целият внос е от стоки от първа необходимост, като храни и горива, може да се окаже невъзможно да се намали стойността на вноса.

Източници. Страна, която внася само от един или двама търговски партньора, е зависима от икономически шокове, от нейните доставчици, особено ако те спрат да изнасят въпросните стоки, цените се вдигнат рязко или има политически проблеми.

Таблица 10.1. Внос на стоки и услуги.

	% от БВП		Средна годишна % промяна		2001
	2001	1990-94	1995-99	2000	
Австралия	22.0	5.8	7.9	14.9	1.3
Австрия	52.6	5.0	8.4	14.6	5.9
Белгия	81.0	2.5	6.4	22.7	0.8
Канада	38.2	8.4	8.8	10.4	-2.9
Дания	38.9	2.9	6.7	22.1	6.4
Франция	26.3	1.3	6.8	20.3	-0.1
Германия	33.1	...	7.1	18.5	1.0
Италия	26.7	7.2	8.4	22.6	1.7
Япония	9.8	-0.9	4.7	10.8	3.0
Холандия	59.7	3.1	8.4	18.9	1.5
Испания	31.4	8.2	13.6	20.5	4.0
Швеция	40.6	...	8.2	16.6	0.1
Швейцария	41.1	0.0	5.3	17.0	2.0
Обединеното кралство	29.3	5.4	6.4	11.6	2.8
САЩ	13.5	6.6	8.8	18.2	-5.9
ЕС15	34.6	4.2	8.6	19.5	1.8
ОИСР	24.3	18.4	0.4

Източник: ОИСР

Международни сравнения

При международни сравнения следете за съпоставимост и наблюдавайте условията FOB/CIF. Като общо правило, вносът при CIF е около 12% по-голям от внос при FOB. Величината се променя от около 20% за някои Латиноамерикански страни до под 4% за Северна Америка и някои Европейски страни, където търговията между съседни страни поддържа разходите за транспорт по-ниски, отколкото до отдалечените в географско отношение страни.